

«Η ανθρώπινη ύπαρξη μέσα από την πολυδιάστατη καταγραφή της ως μέσο εμπειρικής κατανόησης και βιωματικής ταύτισης - Η δημιουργική συνάντηση εικαστικών, λογοτεχνίας και Τ.Π.Ε.»

**Τριβυζά Βασιλική¹, Ασκιανάκη Κυριακή²,
Μακρής Ευριπίδης³**

¹ Καθηγήτρια Εικαστικών, 4^ο Γυμνάσιο Ελευσίνας
trivizan@yahoo.com

² Φιλολόγος, MSc στις ΤΠΕ, Επιμορφώτρια ΤΠΕ, 4^ο Γυμνάσιο Ελευσίνας
kiaskian@gmail.com

³ Θεολόγος, Συγγραφέας
evripidismakris@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε ένα σχολείο που θέτει στόχους την καλλιέργεια της έκφρασης, της δημιουργικότητας, της κατανόησης και της εξατομίκευσης της διδασκαλίας το μάθημα της Λογοτεχνίας εμπλουτίζεται με δραστηριότητες δημιουργικής γραφής, παράλληλων κειμένων, εικαστικής παρέμβασης και αξιοποίησης των Τ.Π.Ε. Η συνεργασία με το μάθημα των Εικαστικών δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να συνδυάσουν δύο προσφιλή τους μαθήματα και να πειραματιστούν με δραστηριότητες απόδοσης των λογοτεχνικών κειμένων που διδάσκονται με εικαστικό τρόπο. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται να αναδειχθούν αφενός κοινά στοιχεία των δύο μαθημάτων, αφετέρου οι δυνατότητες συνεργασίας των μαθημάτων στο πλαίσιο της διαθεματικότητας. Η παρούσα πρόταση διδακτικής προσέγγισης υλοποιείται τα τελευταία χρόνια με επιτυχία και εφαρμόζεται και ως project στα πλαίσια πολιτιστικού προγράμματος. Οι Τ.Π.Ε. παρέχουν εργαλεία κατασκευής των εργασιών των μαθητών αλλά και περιβάλλοντα δημοσίευσής τους και κοινοποίησης στην ευρύτερη εκπαιδευτική κοινότητα. Το μάθημα της Λογοτεχνίας εμπλουτίζεται με αυτόν τον τρόπο και δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να κατανοήσουν βαθύτερα τα λογοτεχνικά κείμενα και με αφορμή αυτά να εκφραστούν με ποικίλους σημειωτικούς πόρους. Από την άλλη το μάθημα των Εικαστικών αποδεικνύεται πως μπορεί να υποστηρίξει όλα τα υπόλοιπα μαθήματα προωθώντας την προσωπική έκφραση και την εξατομίκευση της διδασκαλίας.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Εικαστικά, Λογοτεχνία, Δημιουργική γραφή, Έκφραση, Διαθεματικότητα.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ-ΜΕΘΟΔΟΣ

Η διαθεματική προσέγγιση της Λογοτεχνίας και των Εικαστικών αντιμετωπίζει την ανθρώπινη ύπαρξη μέσα από την πολυδιάστατη καταγραφή της ως μέσο εμπειρικής κατανόησης και βιωματικής ταύτισης. Είναι μια

μέθοδος κατά την οποία χρησιμοποιώντας βασικούς ερμηνευτικούς άξονες επιτυγχάνεται η βαθιά κατανόηση με εμπειρικό χαρακτήρα από τον μαθητή και τη μαθήτριά καθώς και η βιωματική ταύτιση, επικεντρώνοντας αυτή την ταύτιση όχι σε μια βάση επιχειρηματολογίας, δηλαδή λογικής ταύτισης, αλλά συναισθηματικής. Μέσα από την επίτευξη αυτών των δυο στόχων οι μαθητές είναι ικανοί όχι μόνο να κατανοήσουν το αντικείμενο, αλλά κυρίως να το αναπτύξουν και να το εφαρμόσουν με τρόπο συνδυαστικό και παραγωγικό προς όποια κατεύθυνση επιλέξουν.

Οι ερμηνευτικοί άξονες που επιλέχθηκαν βασίστηκαν στο γεγονός ότι και τα δυο διδακτικά αντικείμενα- Λογοτεχνία και Εικαστικά- αποτελούν μέσα έκφρασης στην ύψιστη μορφή τους, συνεπώς σε Τέχνη και η Τέχνη είναι η ιστορική καταγραφή του συναισθήματος και της ζωής των ανθρώπων από καταβολής του Λόγου. Ο πρώτος άξονας είναι «Διαλεκτική συνέργεια των Τεχνών», ο δεύτερος άξονας είναι «Ταύτιση έργου, περιβάλλοντος και συνθηκών» και ο τρίτος άξονας είναι «Τεχνολογία». Η μέθοδος εφαρμόστηκε στην Α' Γυμνασίου και ήταν πρωτίστως διδακτική ανάγκη και δευτερευόντως ένας τρόπος διδασκαλίας που αναζητήθηκε. Η αιτία, λοιπόν, είναι η σημαντικότερη βάση για την εξέλιξη κάθε σκέψης. Κατά την ανάπτυξη της εισήγησης παρατίθεται ένα κείμενο από την ύλη για να εξηγηθεί η πρακτική εφαρμογή. Το κείμενο είναι «Ο παππούς και το εγγονάκι»¹ και ανήκει στην ενότητα «Οικογενειακές σχέσεις» του σχολικού βιβλίου. Στους μαθητές το σχολικό βιβλίο παρέχει το εξής γνωστικό υλικό: 1. Μια εισαγωγή, σχεδόν επεξηγηματική ως προς το νόημα της ιστορίας. 2. Το κυρίως περιεχόμενο-κείμενο. 3. Ερωτήσεις -δραστηριότητες και 4. Ένα βιογραφικό του συγγραφέα, Λέοντος Τολστόι. Οποιοδήποτε λογοτεχνικό κείμενο έχει τη δυνατότητα να επηρεάζει, να διαμορφώνει κάποια άποψη και να αποτυπώνει εικόνες. Η διαφοροποίηση έγκειται στο ότι όλη αυτή η ευεργετική συνέπεια της ανάγνωσης ατονεί στο πλαίσιο της διδασκαλίας. Έτσι, δημιουργείται η ανάγκη να προκληθεί το ενδιαφέρον των μαθητών, για να μπορέσουν να δουν την ανάγνωση και τη Λογοτεχνία στην πραγματική της διάσταση, μέσα από τη συναισθηματική ταύτισή τους με κάποιον ήρωα ή με μια δράση που εξελίσσεται. Οι μαθητές, ως παιδιά του 21^{ου} αιώνα, πρέπει να κατανοήσουν τη διαχρονικότητα της Λογοτεχνίας, την αδιάκοπη ζωή της, να μην αποστασιοποιηθούν, για παράδειγμα, από την ημερομηνία γέννησης του συγγραφέα (1828), αλλά να το υπολογίσουν ως εφελτήριο για τις επαναλαμβανόμενες αρετές αλλά και λάθη των ανθρώπινων αλλά και οικογενειακών σχέσεων. Το παιδί του 21^{ου} αιώνα στην Ελλάδα παρακολουθεί μια στιγμή από τη ζωή ενός παιδιού του 19^{ου} αιώνα στην αγροτική Ρωσία.

Έχοντας ως πλαίσιο το συγκεκριμένο κείμενο, ξεκινάει η οριοθέτηση και η οργάνωση των αξόνων. Ο πρώτος άξονας «Ταύτιση έργου, περιβάλλοντος και συνθηκών», είναι ίσως ο σημαντικότερος στην ερμηνευτική προσέγγιση κάθε τέχνης. Για να κατανοήσουμε το ίδιο το έργο, τον λόγο που γράφτηκε και ποιος

¹ Ο παππούς και το εγγονάκι, Λέων Τολστόι, «Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Α' Γυμνασίου, σελ. 43

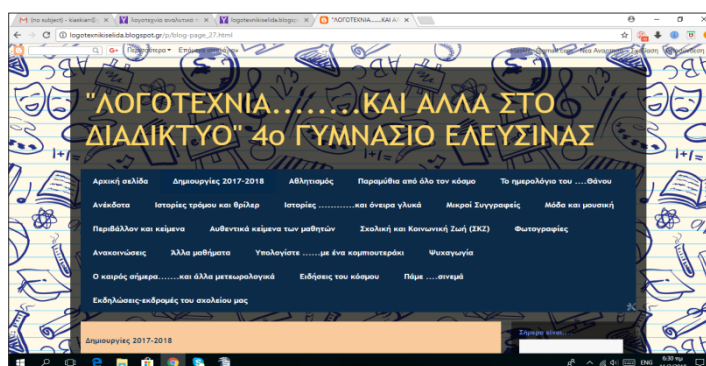
είναι ο λόγος ύπαρξής του πρέπει να δούμε τον ιστορικό του χρόνο και χώρο. Συνεπώς στην προκειμένη περίπτωση είναι καθοριστικό οι μαθητές να μάθουν για τον συγγραφέα κάποιες επιπρόσθετες πληροφορίες, όχι τόσο βιογραφικά αποστειρωμένες, αλλά ουσιαστικές. Την περίοδο 1881-1886 ο Λέων Τολστόι γράφει διηγήματα, ηθικοπλαστικά παραμύθια γραμμένα για το λαό, στη γλώσσα του λαού. Το παραμύθι «Ο παππούς και το εγγονάκι» α αποτελεί μέρος εκείνης της συγγραφικής περιόδου του Τολστόι.

Με αυτές τις πληροφορίες οι μαθητές θα μπορέσουν να κατανοήσουν και να κατέχουν τη γνώση ως εμπειρία. Οι Τ.Π.Ε στο στάδιο αυτό μπορούν να παρέχουν πληροφοριακό υποστηρικτικό υλικό. Μέσω παρουσιάσεων σε διαδραστικό πίνακα οι μαθητές θα μπορούν σταδιακά να γνωρίσουν τη γεωγραφική και χρονική τοποθέτηση του έργου καθώς και το βιογραφικό του συγγραφέα. Έτσι οι μαθητές αποκτούν πληροφορίες σε τέτοια ποσότητα που λειτουργούν ως πρίσμα, μαθαίνουν να αναζητούν και να χρησιμοποιούν τις πηγές. Οι παρουσιάσεις μπορούν να έχουν διαδραστικά στοιχεία κατ' επιλογή του διδάσκοντος, αλλά είναι πολύ σημαντικό να είναι για τους μαθητές με εικόνες, με χρώματα, με τις πληροφορίες να μην είναι σε παράθεση αλλά να αναδεικνύονται ως σημαντικές, άμεσες και απαραίτητες.

Σε έναν επόμενο άξονα, "Διαλεκτικής συνέργειας των Τεχνών" επιχειρείται η στόχευση του βιώματος αφού έχει κατακτηθεί η κατανόηση και αποτελεί εμπειρία. Τώρα καλούνται οι μαθητές με τη συναισθηματική και εκφραστική τους εμπλοκή να αποτυπώσουν κάτι που θα είναι παράγωγο της γνώσης τους, αλλά ταυτοχρόνως και κάτι αυθυπόστατο που θα τους θέτει σε μια παραγωγική διαδικασία με καθετί που κατανοούν και κατέχουν ή θέλουν να κατακτήσουν. Ερχόμενοι λοιπόν στο μάθημα των Εικαστικών με συνεννόηση των διδασκόντων οι μαθητές θα δημιουργούν κάτι σχετικό με το περιεχόμενο του κειμένου. Στην προκειμένη περίπτωση ο εικονικός πλούτος προσφέρει πληθώρα λεπτομερειών που μπορούν να αποτυπωθούν, βασιζόμενοι στο τι έκανε μεγαλύτερη εντύπωση στους μαθητές, καθώς όταν κάποιος αναγνώστης διαβάζει ένα κείμενο έχει πάντοτε μικρές ή μεγάλες ταυτίσεις.

Στο μάθημα των Εικαστικών μπορούν τα τις αποτυπώσουν. Μπορούν σε ομαδικές εργασίες σε κολάζ μεγάλων διαστάσεων να αναπαραστήσουν τη ζωή ή τα τοπία της επαρχιακής, αγροτικής τσαρικής Ρωσίας του 19^{ου} αιώνα. Να κατασκευάσουν οικιακά σκεύη, κούκλες με παραδοσιακά ρούχα, για να κατανοήσουν τον τόπο και τη ζωή με τρόπο απτό κατασκευάζοντας μακέτες με τα επαρχιακά σπίτια. Η καθοδήγηση, όμως, θα συνεχίσει να υπάρχει, καθώς το μάθημα των Εικαστικών αποκτά όλο και μεγαλύτερο διαδραστικό χαρακτήρα με παρόμοιες παρουσιάσεις ως προς την προσέγγιση και την ανασύσταση της συγκεκριμένης χρονοχωρικής διάστασης, έτσι ώστε οι μαθητές να αποκτήσουν απτή επαφή πλέον με την οπτική πληροφορία που συνέλεξαν. Κατανοείς οτιδήποτε θέλεις να μάθεις, οτιδήποτε ξέρεις από τι αποτελείται και πώς λειτουργεί. Συνεπώς, όταν οι μαθητές έρχονται σε επαφή και κοινωνία με έναν άλλον κόσμο τόσο παρελθόντα αλλά και τόσο παρόντα, τότε μπορούν να κατανοήσουν τα πάντα και ακόμα περισσότερο ο ένας τον άλλον.

Σημαντικό κομμάτι στο πλαίσιο των Εικαστικών είναι η συνέπεια και η επανάληψη. Κάθε φορά που ένα κείμενο ολοκληρώνεται και έχει υπάρξει η συνέργεια, τα έργα των παιδιών καταγράφονται σε φωτογραφίες και χρησιμοποιούνται σε επόμενες παρουσιάσεις για τις τάξεις που ακολουθούν ώστε να παρακινούνται και να αναζητούν καινούργιους τρόπους αποτύπωσης μιας κάποιας ίδιας ιδέας. Αυτό έχει ως συνέπεια την εξελικτική ροή και προσφέρει στον διδάσκοντα μια ξεκάθαρη εικόνα για το τι πρέπει να εκμεταλλευτεί και πώς πρέπει να προσεγγίσει τις θεματικές του, ακόμα κατανοεί τους μαθητές του. Το υλικό αυτό δημοσιεύεται στο ιστολόγιο -blog του σχολείου (<http://logotexnikiselida.blogspot.com>), το οποίο εμπλουτίζεται κάθε σχολική χρονιά. Στο ιστολόγιο έχουν πρόσβαση όλοι και υπάρχει δυνατότητα σχολιασμού από μαθητές και εκπαιδευτικούς στο πλαίσιο ανάπτυξης διαλόγου και ανατροφοδότησης. (Σχήμα 1)

Σχήμα 1: Η αρχική σελίδα του ιστολογίου της τάξης.

Οι μαθητές παράλληλα δεν έχουν μια πληροφορία, μια εικόνα απόμακρη από κάποιον ξένο, αλλά έχουν ένα δείγμα από τους συμμαθητές τους και θέλουν να αποτελούν μέρος μιας τέτοιας καταγραφής, ταυτίζονται και ενθαρρύνονται, απελευθερώνουν την εκφραστική ορμή τους και αναπτύσσουν έναν υγιή ανταγωνισμό. Η μαθητική παρακαταθήκη είναι ένα σπουδαίο εργαλείο για κάθε εκπαιδευτικό, γιατί έμπρακτα αποδεικνύει, χωρίς καμία διατύπωση, στους μαθητές τι μπορούν να πετύχουν, όχι γιατί πρέπει, αλλά γιατί μπορούν.

Η Λογοτεχνία είναι απόλυτα έργο διάνοιας, τα γράμματα είναι σύμβολα που στην παράθεσή τους δημιουργούν λέξεις που κι εκείνες αναφέρονται σε αντικείμενα και έννοιες που τις φανταζόμαστε, τις σκεφτόμαστε και τις ανακαλούμε για να τις βιώσουμε πνευματικά. Η εικαστική διάσταση, από κάθε μορφή της μας δίνει μια εικόνα, όπως είναι ή όπως κατανοείται, ή όπως αποδίδεται ή όπως θα ήθελε να είναι ή όπως νιώθει απέναντι σ' αυτή την εικόνα ο εικαστικός. Η σχέση, λοιπόν, που σχηματίζεται είναι μια αμφίδρομη σχέση: Οι έννοιες που κατανοούνται αποδίδονται εικαστικά και οι εικαστικές εικόνες που προσλαμβάνονται παράγουν έννοιες και συναισθήματα. Ανάμεσα σ' αυτή τη μεταφορά και τη μορφοποίηση η μέθοδος λειτουργεί με τέτοιο τρόπο ώστε οι μαθητές να κατανοούν την ίδια την ανθρώπινη ύπαρξη, να κατανοούν το συνειδητό τους, τις σκέψεις τους αλλά να εκφράζουν το

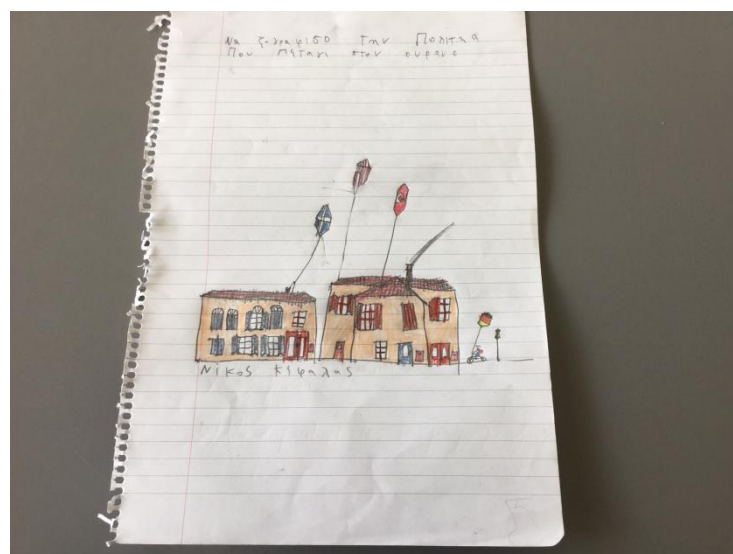
ασυνείδητό τους, δηλαδή το κάτι που δημιουργούν και δεν ξέρουν από που προέκυψε, αλλά το αναγνωρίζουν. Οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να διατυπώνουν τις σκέψεις τους, γιατί από το πολυδιάστατο που τους εξηγείται αναγνωρίζουν την σχέση αίτιου και αιτιατού, τη σκέψη ενός ήρωα με την πράξη του που ακολούθησε. Γίνονται ελαστικοί και διαλλακτικοί κατανοώντας όσες πλευρές αποτελούν μέρος ενός προβλήματος και μιας λύσης και έχουν τη δυνατότητα να εκφραστούν με τη λεπτομέρεια, με τα λίγα ή τα πολλά χρώματα. Η ουσία, όμως, είναι ότι με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές μέσα από την Τέχνη κατανοούν τη ζωή.

ΟΙ ΤΠΕ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

Με την παραπάνω μεθοδολογία οι μαθητές κατασκευάζουν τα έργα τους με τη βοήθεια προγράμματος ζωγραφικής ή με διάφορα υλικά και τα αναρτούν στο ιστολόγιο της τάξης (Σχήμα 2). Στα Σχήματα 2, 3 και 4 απεικονίζονται οι αναρτημένες στο blog εργασίες των μαθητών από τα κείμενα “Τα τσερκένια” του Κ.Πολίτη, “Το πιο γλυκό ψωμί” (Λαϊκό Πραμύθι), “Τα φαντάσματα” της Μ.Ιορδανίδου και “Μανιτάρια στην Πόλη” του Ι.Καλβίνο.

Σχήμα 2: Από το κείμενο “Τα τσερκένια” του Κ.Πολίτη.

Σχήμα 3: Από το κείμενο “Τα τσερκένια” του Κ.Πολίτη.

Σχήμα 4: Από το κείμενο “Τα τσερκένια” του Κ.Πολίτη.

Σχήμα 5: Από το κείμενο “Τα τσερκένια” του Κ.Πολίτη.

Σχήμα 6: Από τα κείμενα “Το πιο γλυκό ψωμί” -Λαϊκό Παραμύθι και “Μανιτάρια στην Πόλη” του Ι.Καλβίνο.

Οι μαθητές εργάζονται ομαδοσυνεργατικά, δημιουργούν και εκφράζονται μετά την ερμηνευτική ανάλυση των κειμένων. Έτσι το λογοτεχνικό κείμενο γίνεται η αφετηρία για δημιουργική ανάγνωση και έκφραση.

Σύμφωνα με τα διαθεματικά προγράμματα σπουδών ο γενικός σκοπός του μαθήματος της Λογοτεχνίας είναι η «ενδυνάμωση της μορφωτικής επάρκειας, της επικοινωνιακής ικανότητας και της συναισθηματικής ανάπτυξης των

μαθητών μέσα από την ανάγνωση, κατανόηση και ερμηνεία αξιολογών έργων σημαντικών ελλήνων και ξένων λογοτεχνών». Επιπλέον, η «ανάγνωση και η ερμηνευτική προσέγγιση των λογοτεχνικών έργων διεγείρει τη βιωματική συμμετοχή των μαθητών, καλλιεργεί μια σταθερή σχέση με τη λογοτεχνία και την ανάγνωση, ευαισθητοποιεί, εμπλουτίζει την εμπειρία, αναπτύσσει τη φαντασία, καλλιεργεί τη γλώσσα και αφυπνίζει καλλιτεχνικές δεξιότητες» (Δ.Ε.Π.Π.Σ, 2002: 64).

Μεθοδολογικά ακολουθείται η ερμηνευτική μέθοδος μέσα από διαθεματικές προσεγγίσεις. Στηρίζεται η ανακαλυπτική-διερευνητική μάθηση καθώς και η αρχή της διεπιστημονικότητας. Τα λογοτεχνικά κείμενα θεωρούνται πνευματικός τόπος, όπου ενεργοποιούνται οι ιδέες, τα συναισθήματα, οι πεποιθήσεις των μαθητών, με άλλα λόγια το πολιτισμικό τους κεφάλαιο (Δ.Ε.Π.Π.Σ, 2002).

Από τα συμβατικά λογοτεχνικά κείμενα του σχολικού εγχειριδίου με την αξιοποίηση των ΤΠΕ περνάμε στα πολυτροπικά κείμενα, κείμενα όπου αξιοποιούνται οι διαθέσιμοι σημειωτικοί πόροι (modes) μιας κοινωνίας (Κουτσογιάννης, 2005). Οι μαθητές εμπλέκονται έτσι ενεργά στη μάθηση, επικοινωνούν με τα λογοτεχνικά κείμενα και εργάζονται στο υπολογιστικό περιβάλλον που τους παρέχουν οι ΤΠΕ. Αναπτύσσουν έτσι δεξιότητες ανώτερου επιπέδου σκέψης και αυξάνουν τις επικοινωνιακές ικανότητές τους. (King et al., 1991).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο John Dewey με το έργο του *Art as Experience* (1980) ισχυρίστηκε ότι η αισθητική εμπειρία αποτελεί το κατεξοχήν μέσο για την ανάπτυξη της φαντασίας, την οποία θεωρεί θεμελιώδες στοιχείο της διεργασίας της μάθησης. Η διαθεματική συνεργασία των Εικαστικών με το μάθημα της Λογοτεχνίας γίνεται με επιτυχία και οι μαθητές εκθέτουν τις εργασίες τους σε ανοικτές εκδηλώσεις και τις αναρτούν στο ιστολόγιο του μαθήματος. Η δημοσίευση και παρουσίαση των εργασιών δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να γίνουν πιο υπεύθυνοι και πιο δημιουργικοί.

Η εκπαίδευση μέσω των τεχνών προσφέρει εναλλακτικούς τρόπους μάθησης και αλληλεπίδρασης (Σταματάκη, 2017), υποστηρίζοντας τα πολλαπλά είδη νοημοσύνης των μαθητών αλλά και τις ειδικές ικανότητές τους. Η ενασχόληση των παιδιών με την τέχνη μπορεί να συμβάλλει στην καλλιέργεια σκεπτόμενων ανθρώπων, με κριτική σκέψη και ενδιαφέρον για τη μάθηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.ΣΣ.) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (2002). Τομ.. Α', Αθήνα: ΥΠΕΠΘ ΚΑΙ Π.Ι.

Κουτσογιάννης, Δ.(2005). Η πολυτροπική θεωρία της επικοινωνίας ως εργαλείο για την αξιολόγηση εκπαιδευτικού λογισμικού. Στο Ουρ. Κωνσταντινίδου-Σέμογλου (Επιμ.), *Εικόνα και παιδί* (σελ.621-632), Θεσσαλονίκη.

Σταματάκη Ι. (30/4/2017). Η εκπαίδευση μέσα από τις τέχνες. Ανακτήθηκε στις 10/3/2018 από τη διεύθυνση <http://epri.korinthos.uop.gr/BlogsPortal/mps2017/>

Dewey J. (1980). *Art as Experience*. USA: The Penguin Group (Πρώτη πρωτότυπη δημοσίευση 1934).

King, L., Tayler, C. & Maloney, C. (1991). Small Group Cooperative Learning: Developing a Category System. *Issues in Educational Research*, 1(1), 7-22.